ذاكـــرات الــدامــون

זוכרות את אלדאמון

Remembering al-Damun

تحرير وكتابة :

عمر اغبارية

جمع مواد:

رائدة خطيب – عياشي، عمر اغبارية،
إيتن برونشطين، شلومو فروسط (حملياهو)

الغلاف الأمامي:

لاجيء في مقبرة الدامون الشرقية.
تصوير: محمد زيدان، تصميم: محمود ياسين

الغلاف الخلفي:

خريطة بريطانية من عام ١٩٤٢ وعليها إضافات
إسرائيلية من عام ١٩٥٥.
المصدر: المركز لرسم خرائط إسرائيل

ترجمة:

عمر اغبارية

مساعدة فب البحث وتحضير الجولة

جمعية "مهباخ – تغيير"، خلود إدريس، منار إدريس،
رائدة خطيب – عياشي، محمد أسعد أبو علي

تصميم الكتيب:

ياسمين ضيف الله

طباعة:

مطبعة الرسالة – بيت حنينا، القدس

إصدار:

جمعية "زوخروت"
هاتف: 6953155 – 03
فاكس: 6953154 – 03
Zochrot
Ibn Gvirol 61
Tel Aviv Jaffa 64362

تحية وشكر خاص

إلى لاجئات ولاجئي الدامون
الذين سمحوا لنا بدخول قريتهم

עריכה וכתיבה:

עמר אע'בארייה

איסוף חומרים:

ראאדה ח'טיב -עיאשי, עמר אע'בארייה,
איתן ברונשטיין, שלמה פרוסט (חמליהו)

שער קדמי:

פליט בבית הקברות המזרחי של
אלדאמון. צילום: מחמד זידאן, עיצוב
מחמוד יאסין

שער אחורי:

מפה מנדטורית משנת 1942 עם עדכון
ישראלי משנת 1955. המקור: מפ"י

עיצוב החוברת:

יאסמין דיף אללה

תרגום:

עמר אע'בארייה

עזרה בתחקיר ובהכנה לסיור:

עמותת "מהפך - תע'ייר", ח'לוד אדריס,
רנא אדריס, ראאדה ח'טיב-עיאשי,
מחמד אסעד אבו עלי

הדפסה:

דפוס אלרסאלה, בית חנינא, י-ם

הפקה:

עמותת זוכרות (ע"ר 580389526)
אבן גבירול 61
ת"א יפו 64362
טל' 6953155 - 03
פקס 6953154 - 03

תודה מיוחדת

לפליטות ופליטי אלדאמון
שהרשו לנו להיכנס לכפרם

This booklet is published thanks to the support of the

تم إصدار الكتيب بدعم — ifa Institut für Auslandsbeziehungen — החוברת הופקה בתמיכת

2009 - אוגוסט - August - آب

© All rights reserved to those who were expelled from their homes

3//2

أطلال بيوت الدامون
שרידי בתי אלדאמון
Ruins of al-Damun’s houses

مقدمة

"في أوائل آب 1951 أعلن الحكم العسكري عن 11 قرية مهجرة في الجليل، يعيش سكانها ضمن الدولة، مناطق مغلقة وهي: المنصورة، كويكات، البروة، صفورية، المجيدل، معار، الدامون، الرويس، عمقا، الفراضية وكفر عنان. وهكذا ضمن الجيش الإسرائيلي عدم عودة سكان هذه القرى إلى بيوتهم. بالإضافة إلى ذلك أجرى المسؤولون في الحكم العسكري عمليات تفقدية في القرى للتأكد من عدم وجود أي شخص فيها. وفي الأشهر اللاحقة أعلنت 30 قرية مهجرة أخرى مناطق مغلقة." (هِلل كوهن، الغائبون الحاضرون، ص 85).

يستطيع اليوم قسم من لاجئي الدامون رؤية أرضهم وبلدهم المسلوبة، من مكان سكناهم الحالي في قرية كابول المتاخمة أو من مدينة طمرة القريبة. ويمرّ قسم من اللاجئين بشكل دائم من أمام بيت هو لهم، ولا يمكن الدخول إليه. كالذي ينظر إلى جرح دامٍ في جسده ولا يقدر أن يفعل شيئاً. فيبقى مع ألم الجرح ومرارة العجز.

ما زال الحكم الإسرائيلي يفعل كل ما بوسعه ليمنع عودة أصحاب البيت إلى بيتهم. حتى لو كانوا يسكنون اليوم على بعد خطوات منه. ففي حالة "لاجئي الداخل"، أي المهجرين الذين بقوا داخل حدود دولة إسرائيل وأصبحوا مواطنيها، تسقط – أو من المفروض أن تسقط في حالتهم – الحجّة العنصرية المسمّاة "الخطر الديموغرافي"، لأنهم لن يزيدوا حتى لو عادوا إلى قراهم الأصلية نسبة العرب المعتبرين مواطنين في دولة إسرائيل. مما يعني أن احتلال فلسطين وإقامة دولة يهودية عليها يشمل – لكي يتمّ ذلك – احتلال الأرض وثرواتها واحتلال الإنسان وقراراته واحتلال الحيز وهُويّاته. هذا النوع من الاحتلال آسر لصانعه ولن يسمح له بإعادة حق إلى أصحابه لأنه يحمل ضمناً حواجز الخوف من العدالة أو المصالحة.

جمعية "زوخروت" تدعو إلى تغيير نمط التفكير النابع من طابع هذه الدولة، وتدعو الطرف الإسرائيلي إلى تحمل مسؤوليته عن نكبة الشعب الفلسطيني وإعادة اللاجئين الفلسطينيين إلى وطنهم. "زوخروت" تعمل جاهدة

הקדמה

" בתחילת אוגוסט 1951 הכריז המושל הצבאי על 11 כפרים נטושים בגליל, שתושביהם גרים בתחומי המדינה, כאזורים צבאיים סגורים. אלה הם: אלמנסורה, כּוּיכּאת, אלבִּרְוֶה, ספוריה, אלמג'ידל, מעאר, אלדאמון, אלרֻויס, עמקא, אלפראדיה וכּפְר ענאן. כך הבטיח הצבא הישראלי את מניעת שיבת תושבי הכפרים אל בתיהם. בנוסף לכך, מפקדים בממשל הצבאי ערכו פעולות איתור בכפרים כדי לוודא שאיש אינו נמצא בהם. בחודשים שיבואו לאחר מכן, הוכרז על עוד 30 כפרים נטושים כאזורים סגורים" (הלל כהן, אלע'אאִבּוּן אלחאדִרון [נפקדים נוכחים, מהדורה בערבית], עמ' 85).

כיום, יכולים חלק מפליטי אלדאמון לראות את אדמתם ואת כפרם שנגזלו מהם, ממקום מגוריהם הנוכחי בכפר הסמוך כאבול או מהעיר הקרובה טמרה, שם גרים לא מעט מפליטי אלדאמון. חלקם עוברים דרך קבע על פני ביתם האסור לכניסתם. כמי שמסתכל על פצע מדמם בגופו ואינו יכול לעשות דבר. הוא ממשיך לחיות עם כאב הפציעה והמרירות של חוסר האונים.

השלטון הישראלי ממשיך לעשות את כל אשר שביכולתו כדי למנוע את שיבת בעלי הבית לביתם. גם אם הם גרים במרחק של כמה צעדים מהבית. הרי במקרה של "פליטי הפנים", דהיינו העקורים שנשארו בתוך גבולות מדינת ישראל והפכו לאזרחיה, מתבטלת הטענה - או לפחות אמורה להתבטל - הטענה הגזענית של "סכנה דמוגרפית". כי שיבתם לכפריהם המקוריים של העקורים הפנימיים לא תעלה את אחוז הערבים הנחשבים אזרחי מדינת ישראל. ניתן להבין אם כך, שכיבוש פלסטין והקמת מדינה יהודית עליה, טומנת בחובה - כדי שזה יצליח - לא רק פחד דמוגרפי, אלא גם צורך בכיבוש האדמה ואוצרותיה, כיבוש האדם וזכויותיו וכיבוש המרחב וזהויותיו. סוג זה של כיבוש לוכד את הכובש ולא יאפשר לו להחזיר את הזכויות לבעליהן כי הוא גדוש במחסומי פחד מבפני צדק, פיוס ואיבוד שליטה.

עמותת זוכרות קוראת לשינוי דפוסי החשיבה הנובעים מאופיה של המדינה, קוראת לצד הישראלי לשאת באחריותו על הנכבה הפלסטינית וקוראת להשבת הפליטים הפלסטינים למולדתם. זוכרות עושה מאמץ לתעד את הנכבה הפלסטינית ולהביא את המידע אודותיה לציבור הישראלי ולהעלות את המודעות

على توثيق النكبة الفلسطينية باللغة العبرية لإيصال المعلومات للطرف الإسرائيلي وتنظّم فعاليات في القرى الفلسطينية المهجّرة من أجل هذا الهدف أيضاً.
يشمل هذا الكتيب معلومات عن تاريخ الدامون أخذت من كتب التاريخ، وتسجيلات لمقابلات مع عدد من لاجئي ولاجئات القرية، ومستندات تاريخية تؤكّد وجود الحياة في هذه القرية حتى بُترت عام النكبة، وصوراً حديثة تعكس وضع القرية في هذه الأيام. هذا الكتيب هو جزء من برنامج شامل حول القرية يتضمّن أيضاً جولة في موقع القرية، ووضع لافتات إحياءً لذكرى نكبة الدامون وتواصلاً مع اللاجئين.
هذا هو الكتيب الـ 34 من سلسلة ذاكرات القرى المهجرة التي تصدرها جمعية "زوخروت"، صدر قبله كتيبات عن المواقع المنكوبة التالية: سبلان، مسكة، السُّميرية، سمسم، الراس الأحمر، عين كارم، عجور، كويكات، أم برج، خربة اللوز، الشيخ مونّس، المالحة، العجمي في يافا، حطين، الكفرين، الشجرة، ترشيحا، بئر السبع، اجليل، اللجون، سحماتا، الجولان، اسدود والمجدل، خربة جلمة، الرملة، اللد، عكا، حيفا، عين المنسي، الحرم (سيدنا علي)، عين غزال، لفتا ودير ياسين.

"زوخروت" (ذاكرات)
آب 2009

שלו לנושא. זוכרות גם מארגנת פעילויות בכפרים הפלסטינים ההרוסים לאותה מטרה.

חוברת זו מכילה מידע על כפר אלדאמון, ראיונות וזכרונות של כמה פליטות ופליטים מהכפר, מסמכים שמראים קיום החיים בכפר הזה עד שנקטעו בשנת הנכבה ותמונות חדשות שצולמו לאחרונה באתר הכפר. חוברת זו היא חלק מתוכנית רחבה יותר על אלדאמון שעמותת זוכרות מארגנת, תוכנית זו כוללת בנוסף לחוברת, סיור באתר הכפר, שילוט לציון הנכבה של המקום, ויצירת קשר עם הפליטים.

"זוכרות את אלדאמון" היא החוברת ה- 34 בסדרת החוברות שעמותת זוכרות מפיקה לתיעוד המקומות הפלסטינים שנכבשו ורוקנו מאז 1948. קדמו לה חוברות על המקומות האלה: סַבַּלאן, מִסְכָּה, אלסֻמֵּירִיָּה, סִמְסִם, אלראס אלאחמר, עין כּארם, עג'ור, כּויכּאת, ח'רבת אם בֻּרג', ח'רבת אללוז, אלשיח' מֻוַנִּס, אלמאלחה, אלעג'מי ביאפא, חִטין, אלכַּפְרֵין, אלשַגַ'רָה, תרשיחא, בִּאְר אלסַבְּע, גְ'לִיל, אללַג'ון, סֻחמאתא, אלג'ולאן, אִסְדוּד ואלמַגְ'דַל, חִ'רבת גַ'לַמה, אלרַמלה, אללִד, עכּא, חַיפא, עין אלמַנְסי, אלחַרַם [סידנא עלי], עין עַ'זאל, לִפְתא ודיר יאסין.

זוכרות

אוגוסט 2009

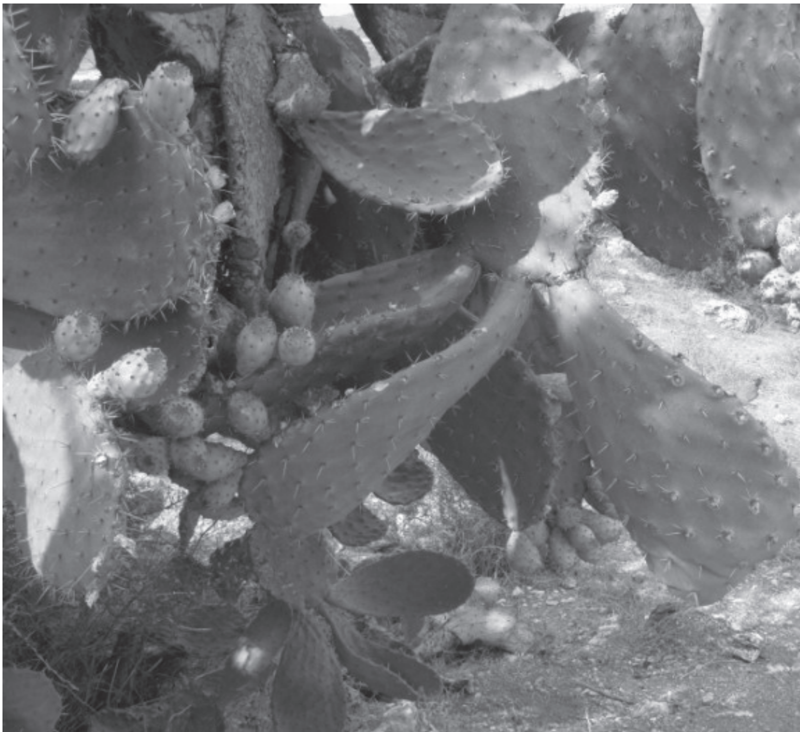

الدامون

قرية عربية تقع على مسافة 11 كم جنوب شرق مدينة عكا فوق أرض سهلية على الطرف الشرقي من سهل عكا. وكانت طرق فرعية تربطها بالطريقين العامّين عكا – صفد وعكا – حيفا. وقد ذكرها ناصر خسرو في رحلته من عام 1047م. عرفها الصليبيون باسم "دَمَر Damar". وتحدث عنها أبو الفداء (القرن الرابع عشر) في كتابه "تقويم البلدان" قائلاً : " ومن البروة بلغت دامون فزرت المشهد المعروف بذي الكفل". (كان أهل الدامون يسمون هذا المكان مزار عبد المغيث).

اعتمدت القرية في شربها وزراعتها على مياه الينابيع الغزيرة ومياه نهر النعامين المجاور لأراضيها. بلغت مساحة أراضيها 20,246 دونماً. زرع أهل القرية معظم أراضيهم بالحبوب على أنواعه، ولكن الدامون اشتهرت بجودة بطيخها وشمّامها. كما تكثر فيها أشجار التين والزيتون والصبار وكروم العنب. تربة الدامون طينية سمراء وحمراء على جانب كبير من الخصوبة. كان العرب يملكون 19,073 دونماً من مجموع مساحة أراضي القرية، أما ما ملكه اليهود والصهاينة فلم يزد على 687 دونماً. وكان ما مساحته 597 دونماً ملكاً مشاعاً بين سكان القرية الذين كان كلهم من العرب.

كانت غالبية مساكن الدامون مبنية على طرفي طريق واحدة. بلغت مساحة مسطح القرية المبني 111 دونماً. وقد بدأ عمرانها يتطور منذ 1935 حيث بدأ السكان يبنون البيوت الحديثة الإسمنتية. كان عدد المنازل سنة 1931 حوالي 183 منزلاً. ووصل عدد منازل القرية عام 1948 إلى 303 منزلاً.

بلغ عدد سكان الدامون عام 1887 قرابة 725 نسمة ووصل عددهم عام 1945 إلى 1310 أشخاص (1240 مسلما و 70 مسيحياً)، وفي عام 1948 أكثر من 1500 نسمة.

يرجع أهل الدامون في أصولهم إلى قبيلة الزيدانية التي نزحت من الحجاز، ومنهم ظاهر العمر الزيداني والي عكا (توفي عام 1775م). وكان جامع الدامون معروفاً كأحد معالم الزيدانية وكان سكان القرية يرون شبهاً معمارياً بين جامعهم وجامع الجزار في عكا.

عمل معظم سكان الدامون بالزراعة واشتغل بعضهم في صناعة الحُصر والقفف (السلال) من نبات الخوص والحَلفاء

אלדאמון

כפר ערבי במחוז עכא עד 1948, ממוקם בקצה המזרחי של עמק עכא, במרחק של כ- 11 קילומטר מהעיר לכיוון דרום -מזרח. לפני הנכבה, הכפר היה מחובר בדרכי עפר עם שני הצירים הראשיים שעברו לידו, כביש עכא - ספד (עכו - צפת) וכביש עכא - חיפא. הגיאוגרף הפרסי נאסר ח'סרו הזכיר את הכפר בתיעוד מסעו בארץ בשנת 1047. הצלבנים נתנו לכפר את השם "דמר Damar". ההיסטוריון הערבי אבו אלפדאא (המאה ה-14) סיפר על הכפר בספרו הטופוגרפי "תקוים אלבֻּלדאן" (סימון הערים): "מאלברוה הגעתי אל דאמון וביקרתי בקבר הידוע כקבר ד'י אלכִּפל [שם נביא שהוזכר בקראן]". (תושבי אלדאמון ראו באתר כמקום קדוש, חלק מהאנשים נהגו לבקר בו, אך קראו עבד אלמֻע'ית' (העבד של המושיע) וקיימו לידו טקסים דתיים עממיים).

לתושבי כפר אלדאמון הייתה אדמה חקלאית רחבת ידיים, כ-20,246 דונם. 19,073 דונם היו בבעלות פרטית של התושבים הערבים. עוד 597 דונם שהיו אדמת משאע (בעלות משותפת) לתושבי הכפר. ליהודים ולציוניים היו רק כ- 687 דונם. תושבי אלדאמון גידלו ברוב אדמתם סוגים שונים של קטניות, אבל דווקא האבטיחים והמלונים של אלדאמון היו מפורסמים יותר בשל טעמם המשובח. בנוסף, אדמת הכפר הייתה שופעת בעצי זית, צבר, תאנים וגפנים.

רוב בתי הכפר היו בנויים על שני צידי דרך מרכזית אחת. השטח הבנוי של הכפר היה 111 דונם. בשנת 1935 הייתה פריחה בבנייה כאשר התחילו תושבי אלדאמון לבנות את בתיהם החדשים מבטון. בשנת 1931 היו בכפר 183 בתים. ובשנת 1948 היו בו 303 בתים.

מספר תושבי אלדאמון בשנת 1948 היה מעל 1500 אנשים. בשנת 1945 היו בכפר 1310 תושבים, ואילו בשנת 1887 גרו בו כ- 725 אנשים.

רוב תושבי אלדאמון הערבים מיוחסים לשבט אלזַידאנִיָה שהגיע לארץ מחצי האי ערב. לשבט הזה משתייך ד'אהר אלעֻמר אלזידאני, מושל עכא בתקופה העת'מאנית (מת בשנת 1775). המסגד של אלדאמון היה ידוע כאתר מיוחד של אלזידאניה, ותושבי הכפר ראו דמיון בין בניין המסגד שלהם למסגד המפורסם של העיר עכא, מסגד אלג'זאר.

רוב תושבי הכפר התפרנסו מעסקי חקלאות. מעטים עבדו בתפירת מחצלות וסלי קש שעשו מצמחים שונים שגדלו על גדות נהר אלנעאמין (נעמן) שליד הכפר.

באלדאמון היו שני בתי ספר יסודיים. הראשון יוסד בשנת 1886

والأسل الذي ينبت على ضفاف نهر النعامين.
أسست في القرية مدرسة ابتدائية عام 1886 في العهد العثماني وبنيت مدرسة ابتدائية إضافية في زمن الاحتلال البريطاني، ولم يزد التعليم عن الصف الرابع الابتدائي.
شارك أهل الدامون في ثورات فلسطين المتعاقبة على الاحتلال البريطاني وكذلك ضد الصهيونية عام 1948، ولكن القرية سقطت في منتصف تموز من عام 1948 في المرحلة الثانية مما يسميه الإسرائيليون بعملية "ديكل". ويرى بعض المؤرخين أن سقوط القرية كان في أواخر حزيران (الموسوعة الفلسطينية)، وقال بعضهم (بيني موريس) أن سقوطها كان أواخر أيار بعد أن احتلت القوات الإسرائيلية مدينتي عكا والناصرة والقرى المحيطة. فنزح بعض سكان القرية حينئذ، وفر بعضهم بعد ذلك إثر قصف القرية، وتم طرد من تبقّى فيها عند الهجوم عليها. وقام المحتل بتدمير القرية تدميراً كاملاً. وقد تشرد أهلها في أقطاب الأرض ونزح حوالي نصفهم إلى لبنان حيث يسكنون هناك حتى اليوم في منطقة صور ومخيمي نهر البارد والبداوي، ويسكن النصف الآخر المتبقي في فلسطين في مناطق مختلفة من الجليل مثل كابول وطمرة وعبلين وشفاعمرو ومجد الكروم وشعب وغيرها. ويمنعون من العودة إلى أرضهم أو استخدامها لأي غرض كان.
لم تُقم مستوطنات جديدة على أرض القرية، إلا أن المستعمرات المحيطة بأراضي القرية، لا سيما مستوطنتي يسعور – التي أقيمت عام 1949 على أراضي البروة – وفرود، تستعمل أراضي الدامون للزراعة.

المصادر

- الموسوعة الفلسطينية، دمشق، 1984.
- www.palestineremembered.com
- الخالدي وليد، كي لا ننسى، بيروت، 1997

בתקופה העת׳מאנית והשני נבנה בתקופת הכיבוש הבריטי. הלימודים באלדאמון היו יסודיים עד כיתה ד׳ בלבד.
תושבי אלדאמון לקחו חלק במרידות ובהתקוממויות השונות של הפלסטינים נגד הכובש הבריטי, וכן נגד הכובש הציוני בשנת 1948. אך כפרם נפל באמצע יולי 1948 בשלב השני של מה שנקרא ״מבצע דקל״. היסטוריונים אחדים כתבו שהכפר נפל באמצע יוני (האנצקלופדיה הפלסטינית), ואחרים (בני מוריס) ציינו את סוף מאי כתאריך נפילת הכפר, אחרי שהכוחות הישראלים כבשו את עכא (עכו), אלנאסרה (נצרת) והכפרים סביבן. חלק מהתושבים יצאו מהכפר בסוף מאי, חלקם הוברחו על ידי הפגזת הכפר ומי שנשאר גורש אחרי שהכוחות הישראלים כבשו את הכפר. הכובש החדש הרס את כל מבני הכפר עד היסוד. תושבי הכפר התפזרו לכל עבר. כמחציתם עברו ללבנון ורובם גרים עד היום באזור צור, ובמחנות הפליטים נהר אלבארד ואלבדאוי. המחצית השנייה שנשארה בתוך פלסטין גרה היום במספר יישובים בגליל כמו כאבול, טמרה, עבלין, שפא-עמר (שפרעם), מג׳ד אלכרום, שעב ועוד. כולם מנועים מלחזור ולגור על אדמתם או להשתמש בה לכל מטרה אחרת.
לא הוקמו התיישבויות ישראליות על שטח הכפר או על אדמותיו. אך קיבוצים כמו יסעור ופרוד משתמשים באדמות אלדאמון לצרכי חקלאות. שטח מרכז הכפר ריק מלבד ערימות אבני הבתים ההרוסים. בית הקברות המזרחי של אלדאמון שמור יחסית ומגודר וכך גם מעיין הכפר אך הוא לא בשימוש.

قبر في المقبرة الشرقية
קבר בבית הקברות המזרחי
A grave in the eastern cemetery

מקורות
- אלמַוסוּעָה אלפִלַסְטִינִיַּה (האנצקלופדיה הפלסטינית), דמשק, 1984.
- www.palestineremembered.com
- Khalidi Walid, All That Remains, 1990

شهادة

بسم الله الرحمن الرحيم

أنا محمد أسعد أبو علي مرشد, من مواليد سنة ١٩٤١, من قرية الدامون الجليلية المهجرة, التي هجّرنا منها عام ١٩٤٨. تقع قرية الدامون في قضاء عكا شمال فلسطين, جنوب شرق عكا, تبعد عن مدينة عكا ١٦ كم. تقع الدامون على تلة صغيرة مرتفعة عن سطح البحر بنحو ٢٥ متر, مساحتها الهيكلية ١١١ دونما: تمتلك ٤٨٤ دونم أرض مشجرة بالزيتون وتملك من الارض الخصبة للزراعة ٢٠,٣٥٧ دونماً تقع في سهل عكا بأرض فلسطين. يحد قرية الدامون وأراضيها من الشرق قرية كابول ومن الشمال أراضي معار والبروة والمكر ومن الغرب وادي النعامين وكيبوتس عين همفراتس وكفار مساريك ومن الجنوب الرويس وطمرة وارض شفاعمرو عين كردانية (المسمّاة اليوم أفيك) .

ولدت في هذه القرية الجليلية التي كان صيتها معروفاً لدى شعب فلسطين من شماله وحتى جنوبه, وذلك لعدة أسباب، أولاً: الموقع الجغرافي للدامون كان موقعاً استراتجياً حيث يربط شمال البلاد بجنوبها. ثانياً: اشتهرت الدامون بعين الماء (النبعة) حيث كان كل من يمرّ في هذه الطريق يقف ويشرب ويسقي دوابّه من خيل وحمير وجمال وغيرها من الحيوانات الأخرى لأن في ذلك الزمان لم يكن مياه إلا القليل في طرق المسافرين.

تميزت الدامون بتركيبتها الديموغرافية، حيث عشنا بها نحن المسلمين وأخوتنا المسيحيون كالأخوة. وتشاطرنا الفرح والكره. وكان في القرية مسجد وكنيسة ومدرستان ابتدائيتان، وما أذكره جيداً أن جيراننا كانوا مسيحيين. وأذكر جيداً أن بيت أحد الاخوة المسيحيين، عبد اللّه يعقوب، كان حائط بيته يقسم بيت ابن عمتي محمد عبد المجيد زيداني وكان حسن الجوار مع الأخوة المسيحيين والاحترام أحسن ما يذكر به الانسان. دليل ذلك استمرار هذه العلاقة الطيبة حتى يومنا هذا. وبرز ذلك عندما حدث شجار بين الأخوة الدوامنة في قرية عبلين وبين عائلة الفرعوني في عبلين، فقمنا مع لجنة الاصلاح حتى تم الصلح.

كان في قرية الدامون عدة عائلات ونبدأ من شرقها إلى غربها، في الحارة الشرقية التي كانت تبدأ من جنب المقبرة الشرقية سكنت العائلات التالية: أبو علي مرشد، عثمان، حمادة، فرعتاوي، صوفي، حسان، مراد، حمد، بطل، زيداني، سالم وخوري. ثم عائلة البقاعي، اللوباني، العياشي والزيداني وهذه العائلة اكبرهم. قرب العين: بشكار، أبو

עדות

בשם אללה הרחמן הרחום

אני מחמד אסעד אבו עלי, נולדתי בשנת 1941 בכפר הגלילי אלדאמון. ממנו גורשנו ב 1948. אלדאמון נמצא במחוז עכּא בצפון פלסטין. הוא נמצא במרחק 16 קמ׳ דרום - מזרח לעיר עכּא על גבעה עדינה בגובה 25 מטר מעל פני הים. שטחו הבנוי היה 111 דונם. היו לכפר 484 דונם מטעי זיתים, וכ- 20,357 דונם של אדמה חקלאית בעמק עכּא בפלסטין. מזרחית לאלדאמון נמצא כפר כאבול, וצפונית לו נמצאים הכפרים: מעאר, אלבִּרוֶה ואלמַכְּר. מצד מערב נמצאים ואדי אלנעאמין, קיבוץ עין המפרץ וכפר מסריק. מדרום, יש את אלרֻוֵיס, אדמת שַׁפָא-עַמְר ועין כרדאניה (היום אַפק).

נולדתי בכפר הגלילי הזה שהמוניטין שלו היה ידוע בקרב עם פלסטין מצפונו ועד דרומו, וזאת בגלל כמה סיבות: א. המיקום הגיאוגרפי של אלדאמון היה אסטרטגי כי הוא חיבר את צפון הארץ עם דרומה. ב. אלדאמון היה ידוע במעיין המים שיש בו. כל מי שעבר בדרך הזאת היה עוצר כדי לשתות ולהשקות את הבהמות שלו: סוסים, חמורים, גמלים וכו׳. בימים ההם היה מעט מים בדרכים.

באלדאמון חיו מוסלמים ונוצרים. אנחנו המוסלמים חיינו עם הנוצרים כמו אחים. חלקנו את השמחות ואת העצב. אני זוכר ששכנינו היו נוצרים. וזוכר היטב שהיה קיר משותף לבית של בן דודתי, מחמד עבד אלמג׳יד זידאני, ולבית של שכניו הנוצרים, משפחת עבדאללה יעקוב. שכנות טובה עם אחינו הנוצרים והכבוד אליהם הן חלק מהדברים הטובים ביותר שניתן לציין בהם את האנשים. יחסים טובים אלה ממשיכים להתקיים עד היום. זה בלט כאשר הייתה תקרית בין אחינו ״הדוואמנה״ (אנשי אלדאמון) שבכפר עבלין לבין משפחת אלפרעוני שם, אנחנו לקחנו חלק בוועדת הגישור עד ששתי המשפחות התפייסו.

באלדאמון חיו כמה וכמה משפחות. אתחיל למנות אותן ממזרח למערב. בשכונה המזרחית - שמתחילה ליד בית הקברות המזרחי - גרו משפחות: אבו עלי, מֻרְשִׁד, עת׳מאן, חמאדה, פַּרעתאוי, סופי, חסאן, מֻראד, חַמַד, בַּטַל, זידאני, סאלם וח׳ורי. לידם משפחת אלבֻקאעי, אללוּבּאני, אלעַיַאשי ומשפחת אלזידאני שהיא המשפחה הגדולה שבהן. ליד

al-Damun's spring מעיין אלדאמון عين الدامون

המעיין גרו משפחת בשכאר, אבו שאהין, עלו, חמדוני ואבו אלבסל.
רב תושבי הכפר היו איכרים וחקלאיים. הכפר היה נודע בגידולי חיטה, שעורה, תירס, סומסום, אבטיח ומלון. היה אזור באדמת אלדאמון שנקרא תל כיסאן ובו מעיין מים. תושבי הכפר היו משתמשים בו בקיץ. אחד התושבים היה שואב את המים לאנשים באמצעות גלגל שהניע אותו ברגליים. עבודה קשה תמורת שכר נמוך. היה שואב מים לאנשים ולכל בעלי החיים של הכפר שמגיעים לעמק.
בתקופת הקציר, הגיעו לעמק אלדאמון גם אנשים מהגולן ומהגליל העליון עם עדרי הצאן שלהם והיו נשארים בעמק אלדאמון עד תחילת החורף. עוד באר מים הייתה באזור שנקרא דְעוּק, כשני קילומטר מערבית לתל, גם לשם הגיעו האיכרים עם הצאן שלהם.
חלק אחר מתושבי הכפר עסקו בייצור מחצלות קש. הן נעשו מקש "אלסמאר", "אלחלפא", "אלסעד" ו"אלברביר". סוגי הקש האלה גדלו על גדות נהר אלנעאמין. בקיץ, בעונת הקציר, היינו קוטפים את הקש הזה, מייבשים אותו ומאחסנים בבתים. שם היינו עושים את המחצלות.
בגיל שבע, הייתי הולך עם אמא שלי כל יום למעיין כדי למלא מים בכד. הבית שלנו היה בשכונה המזרחית והמעיין בתחילת הכפר ממערב. הדודים שלי מצד אמא גרו במרכז הכפר ליד המסגד, היינו עוצרים אצלם לזמן קצר. הדודה שלי מצד אמא גרה במערב הכפר צפונית למעיין, גם אצלה היינו יושבים קצת ואחר כך היינו מגיעים למעיין וממלאים מים. זה היה קורה פעם או פעמיים ביום. זה עזר לזכור כל דבר. לא שכחתי אפילו את בתי האנשים ואת שמותיהם. כל בית באלדאמון. כאשר אני ואמא שלי היינו הולכים מערבה כדי למלא מים היינו לוקחים את הדרך הצפונית של הכפר, ובדרך חזרה היינו לוקחים את הדרך הדרומית.
את הזכרונות האלה לא אשכח כי הם יקרים וחשובים לי. אלה החיים שלי עם האחים והאחיות שלי ועם קרובי המשפחה והשכנים. חלק מהאנשים האלה נשאר בתוך המולדת, שאין לנו מולדת זולתה, וחלקם היגרו ללבנון.
אנחנו עדיין חיים את הנכבה. הדבר הראשון שאני זוכר ולעולם לא אשכח אותו, שבקיץ אותה שנה שהתרחשה בה הנכבה כשישבנו באחד הערבים אצל דודי מסטפא אבו עלי. הגברים יושבים ומשוחחים על האירועים, ואני ילד יושב ומקשיב. פתאום אחד האנשים אמר שהיום שמע חדשות

الدامون - صورة من الجو التقطت بتاريخ 29.1.1945
אלדאמון - תצלום אויר, 29.11945
al-Damun. Aerial photo 29.1.1945

شاهين، علو، حمدوني وأبو البصل.
كان أغلبية أهالي القرية من الفلاحين والمزارعين, واشتهرت القرية بزراعة القمح والشعير والذرة البيضاء والسمسم والبطيخ والشمّام. وعندنا في أرض الدامون موقع (تل كيسان) وهناك يوجد نبع ماء, كان يُستغلّ في الصيف من كل سنة وكان يشغّله أحد سكان القرية وكان ينشل الماء على الدولاب، أي على رجليه. عمل شاق مقابل أجر زهيد لكي يسقي الناس وكل "طرش" البلد الموجود في السهل. وعند موسم الحصاد كان يحضر لسهل الدامون من الجولان والجليل الأعلى كل من لديهم قطعان ماشية ويبقوا في سهل الدامون حتى أوائل الشتاء. وكان أيضاً هناك موقع اسمه "دعوق" غرب التل بحوالي ٢كم، وهناك أيضاً كان يوجد بئر ماء يشرب منها الفلاحون والماشية.
وكان القسم الاخر من سكان الدامون يشتغلون في صنع الحصر التي كانت تصنع من قش السمار والحلفا والسعد والبربير وكان هذا القش ينمو على ضفاف نهر النعامين، وفي موسم الحصاد بأشهر الصيف كنّا نقطع هذا القش ونيبسه حتى ينشف ونخزنه في البيوت ونبدأ بصنع الحصر .
وكنت قد بلغت من العمر سبع سنوات وكنت أرافق والدتي يومياً بالذهاب الى عين الماء (عين الدامون) لكي نملئ الجرة، موقع دارنا في الحارة الشرقية والعين في أول البلد من غرب، أخوالي وفي وسط البلد قرب الجامع، كنا نميّل زيارة قصيرة شي ساعة من الزمن. وخالتي غرب البلد شمال العين نميّل ونقعد زيارة قصيرة، ومن بعدها نذهب للعين ونملئ الجرّة وهذا ما كان يحدث يوميا مرة أو مرتين، وهذا مما ساعدني أذكر كل شيء ولم أنس حتى الاسماء والبيوت، كل بيت في قرية الدامون. وكنا أنا وأمي لما نغرّب نملّي الجرة نيجي الطريق الشمالية في البلد وبعد ما نملّي الجرّة نروّح الطريق الجنوبية.
هذه الذكريات لم أنس منها شيئاً لأنها عزيزة وغالية وعشتها مع أخوتي وأخواتي وأقاربي وجيراني ومنهم من بقي في أرض الوطن الذي

لا وطن لنا سواه ومنهم من هاجر الى لبنان.
وقعت النكبة التي نعيشها، وأول ما اذكر منها، الشيء الذي لن أنساه أبداً، أنه في صيف هذه السنة التي حلت بها النكبة كنا جالسين نسهر عند عمي مصطفى أبو علي، الرجال مجموعين يتحدثون عن الأحداث وانا ولد جالس أسمع، وإذ أحد الجالسين قال، اليوم سمعت خبر عن دير ياسين، قتل أطفال ونساء ومشايخ وبعج الحامل ورميهم في آبار ماء في القرية. عند سماع الخبر، وقع خوف وهلع بين الجميع. ولماذا هذا الخوف والهلع؟ لأن قريتنا الدامون لم يكن فيها مقاومة. والكل يعرف، بتلك الايام لا يوجد مال والأحوال سيئة. بعد وقت قصير من سقوط حيفا وعكا وقرية البروة ضربوا علينا بالمدفعية من قرية البروة ونزحنا من القرية. نعم نزحنا من قرية الدامون إلى قرية كابول ومن ثم معار ومن ثم إلى سخنين. وهناك كانت المصيبة الأكبر. لم يكن بيت يأوينا. هذا ما أذكره. نزلنا في كرم زيتون شرق بركة سخنين اسمه المدقّ، هذا الكرم والكروم الأخرى امتلأت بالعائلات المشردة من قرانا الدامون وكابول ومعار وشعب. والمأساة الكبرى عندما قمنا صباح اليوم الذي سقطت فيه صفورية، وإذ الكروم تعجّ بآلاف الناس وقطعان الماشية، وكل هذا المنظر الرهيب مع كثر الأمم والطّرش والماشية من غنم وماعز وبقر، كل هذا يرد ليشرب من هذه البركة. وبعد يومين أو أكثر قام هجوم من قِبل اليهود المحتلين لمعار، وكان هناك في سخنين بعض المقاومة والتصدي لهذا الهجوم، وعند سماع طخّ البارود وقع الخوف والهلع والفوضى بين الناس في كروم الزيتون وكل واحد يحمل أولاده وعياله على دابّة فرس أو حمار أوبقرة. وهذا ما حدث لي مع والدي كباقي الناس. كان معنا حصان أبيض حمّل أبي عليه الفراش، أنا وأختي الصغيرة. وسحب الحصان وغادرنا سخنين نحو الشمال. وهذا بعد منتصف الليل، في أرض سهل شمال سخنين. وبعد أن طلع النهار تابعنا السفر شمالاً حتى الرامة ومنها إلى ساجور. وبقينا هناك تحت الزيتون - لانه في عين ماء - ما يزيد عن شهر ورجعنا من بعدها إلى سخنين وبقينا فيها حتى سقطت. ثم رجعنا وسكنّا في كابول حتى يومنا هذا. وشهادة حق أقولها أني أشكر أهالي كابول الذين احتضنونا بالأيام السوداء تلك، التي لم يكن خلالها بيت نسكنه ولا أرض نقعد فيها فوجدناهم أهلا وأخوة لنا .

كابول
آب ٢٠٠٩

על דיר יאסין. הרגו ילדים, נשים וזקנים. דקרו נשים הרות והשליכו אותם בבאר מים בכפר.
כאשר שמעו את החדשות, אחזה בכולם בהלה ופחד. למה הם פחדו כל כך? כי בכפרנו אלדאמון לא היו מוכנים למלחמה. כולכם יודעים, שבימים ההם לא היה כסף והמצב היה קשה. זמן קצר אחרי נפילת חיפא, עכא ואלברוה, הפגיזו אותנו מאלברוה וכך נטשנו את הכפר. כן, יצאנו מאלדאמון אל הכפר הסמוך כאבול, אחר כך למעאר ואחריו לסכנין. בסכנין המצב היה טרגי. לא היה בית. אני זוכר שישנו במטע זיתים שנמצא מזרחית לבריכת סכנין, קראו לו אלמדַקְ. המטע הזה ושאר המטעים התמלאו במשפחות מגורשות מהכפרים: אלדאמון, כאבול, מעאר ושעב. הטרגדיה החמירה אחרי שנפל הכפר ספוריה. אלפי אנשים ועדרי צאן הגיעו לאזור המטעים.
המחזה היה איום, כאשר כל האנשים האלה עם עדרי הצאן, העזים והפרות שלהם היו מגיעים לבריכה כדי לשתות מים. בנוסף לכך, כיומיים אחרי, היהודים שכבשו את מעאר התחילו לתקוף את סכנין. בסכנין הייתה התנגדות (אנשים חמושים) שהדפו את המתקפה. אבל, עם הישמע קולות הירי שררה בהלה גדולה ואנדרלמוסיה בין האנשים שנמצאים במטעי הזיתים. אנשים התחילו להעמיס על הבהמות שלהם, בין אם זו הייתה פרה, חמור או סוס, את ילדיהם ואת חפציהם, כדי לעזוב את המקום. כך קרה לי ולאבא שלי. כשאר האנשים, אבא העמיס את המזרונים, אותי ואת אחותי הקטנה על הסוס הלבן שלו. הוא משך את הסוס ועזבנו את סכנין לכיוון צפון. זה היה הלילה אחרי חצות. הלכנו בלילה בעמק ליד סכנין. בבוקר המשכנו צפונה לכיוון אלראמה ומשם לכפר סאג׳ור.
נשארנו שם בין הזיתים – כי יש שם מעיין מים – יותר מחודש ימים. אחר כך חזרנו לסכנין ונשארנו בו עד שגם הוא נפל. אז באנו לכאבול וגרנו בו עד עצם היום הזה. בהזדמנות זו אני רוצה להודות לתושבי כאבול שחיבקו אותנו בימים השחורים ההם. כאשר לא היה לנו בית לגור בו ולא אדמה לשבת עליה, היוו אנשי כאבול כמשפחה ואחים לנו.

כאבול
אוגוסט 2009

شهادة

محمد سعيد زيدان
العمر 81 سنة
تاريخ الولادة: سنة ١٩٢٨
مكان الولادة : الدامون
السكن الحالي: طمرة
أجريتا المقابلة: رنا إدريس وأميرة عواد
آب ٢٠٠٩

" قبل النكبة، كنا نعيش أنا وأمي وأبي ,أنا ولد وحداني لعائلتي ,كان لي أخ واحد وأخت ولكنهم توفوا بعمر صغير جدا, الأخ كان اسمه قاسم وأختي نقية , توفيا وفاة طبيعية , أبي وأمي كانا يعملان في الفلاحة.

كان عندنا بيت واحد لنا وللحيوانات. كانت جهة للحيوانات وجهة كنا ننام بها, بيت مفتوح وكان له حمام خارجي. أما موقعه... كنا ساكنين بجانب العين تقريباً بالناحية الغربية الزيادني, بجانبنا يسكنوا دار عياشي , بقاعي, لوباني,عثماني, مراد, أبو علي. وكانت أيضاً ناس مسيحية، الآن هم بعبلين وشفاعمرو مثل دار إلياس ودار عبد الله يعقوب, وكان أيضاً دار الخوري.

العلاقات بين الناس قبل النكبة في الدامون كانت ممتازة جداً. لم يكن تفرقه بين المسيحية والمسلمين , أما بالنسبة للعلاقات بشكل عام بين العائلات فأحياناً كانت هناك خلافات قديمة بين العائلات.

كان في الدامون مختاران: مصطفى الحسين من الزيادنة (أبو علي), ومصطفى الخليل من البقاعية (أبو عطا).

وكان في البلد شخصيات بارزة أخرى: كان حياة محمد مهاوش رجل حالته المادية جيدة وكان طيب مع الناس, مصطفى عمر , وأبو علي المختار, محمد علي محمد من البقاعية, حياة أديب، حياة عبد الله الحمد عياشي, حياة سعيد المحمد, حسن الحمد, ومن اللوابنة خضر صالح أبو علي ومن المسيحية حياة عبدلله اليعقوب وميخائيل خوري. ومن الحارة الشرقية محمد عبد المجيد وحياة خضر الحسن من دار أبو علي وحياة أسعد أبو علي.

كل العائلات متداخلة ببعضها البعض(خلط بلط) من ناحية السكن. في الحارة الغربية كانوا ساكنين زيادنة وعياشي. بحارة الجامع لوابنة وبقاعية. بالحارة الشرقية: أبو العبد, محمد عبد المجيد وأخوته ودار أبو علي وجاء عثمان وإبراهيم العثمان وغيرهم.

كان دكان بقالة عند واحد اسمه محمد إبراهيم عياشي, ودكان

עדות

מחמד סעיד זידאן (81)
שנת לידה: 1928
מקום לידה: אלדאמון
מגורים נוכחיים: טמרה
מראיינות: רנא אדריס ואמירה עוואד
אוגוסט 2009

"... לפני הנכבה, גרתי בבית עם אמא ואבא שלי. הייתי בן יחיד בבית כי אחי ואחותי מתו כשהיו עדיין תינוקות. אחי קאסם ואחותי נקייה מתו מוות טבעי. אבא ואמא עבדו בפלחה.
היה לנו בית באלדאמון. גרנו בחלק מהבית ובחלק השני שמנו את החיות שלנו. בית עם חצר. השירותים היו מחוץ לבית. המיקום שלו היה קרוב למעיין בצד המערבי של הכפר בין בתי משפחת אלזיאדנה. לידנו היו גרים משפחת עיאשי, בקאעי, לובאני, עת'מאני, מראד, אבו עלי, והיו גם נוצרים, היום הם גרים בעבּלין ובשַפָּא-עַמְר, כמו משפחת אליאס ומשפחת עבד אללה יעקוב, וגם משפחת אלח'ורי.
היחסים בין האנשים לפני הנכבה היו מצוינים. לא היה הבדל בין נוצרים למוסלמים, למרות שבכפר היו היו לפעמים ריבים ומתחים ישנים בין המשפחות.
באלדאמון היו שני מח'תארים: מסטפא אלחסין ממשפחת אלזיאדנה (הוא אבו עלי) ומסטפא אלח'ליל ממשפחת אלבקאעיה (הוא אבו עטא). היו בכפר גם אנשים בולטים נוספים: מחמד מהָאוּש ז"ל, היה במצב כלכלי טוב ויחסו לאנשים היה טוב. מסטפא עמר, אבו עלי המח'תאר, מחמד עלי מחמד ממשפחת אלבקאעיה, אדיב ז"ל, עבד אללה אלחמד עיאשי ז"ל, סעיד אלמחמד ז"ל, חסן אלחמד, וממשפחת אללואבּנה היה ח'דר סאלח אבו עלי ומהנוצרים עבד אללה אליעקוב ז"ל ומיכאל ח'ורי. מהשכונה המזרחית היו מחמד עבד אלמג'יד, ח'דר אלחסן ז"ל ממשפחת אבו עלי, וגם אסעד אבו עלי ז"ל.
המשפחות גרו אחת ליד השנייה באופן מעורבב. בשכונה המערבית היו גרים זיאדנה ועיאשי, בשכונת המסגד גרו לָוָּאבּנה ובּקָאעִיה, בשכונה המזרחית גרו אבו אלעבד, מחמד עבד אלמג'יד ואחיו, משפחת אבו עלי, והצטרפו עֻת'מאן ואבראהים אלעת'מאן ועוד.
היו כמה מכולות בכפר, אחת של מחמד אבראהים עָיאשי, ושל מסטפא אלמחַמד במזרח הכפר ומכולת מסטפא אלהִנדי.
היה בכפר מסגד וכנסייה. למדנו בבית ספר שבמערב הכפר מחוץ לאלדאמון. היה גם בית ספר למשפחת עבד אללה יעקוב ואחר

عند مصطفى المحمد في الشرق ودكان مصطفى الهندي.
كان هناك مسجد وكنيسة وكنا نتعلم بمدرسة غربيّ البلد خارج الدامون، وأيضاً كان هناك مدرسة دار عبد اللّه يعقوب وبعدها بنوا مدرسة بجانب التربة (القبور) ولكن هدموها اليهود.
كان هناك عيون ماء والعين الرئيسية, كان بيادر كثيرة من حد العين من قبلة (جنوب)، ومن الشمال ساحات وبيادر كثيرة, لم يكن هناك مضافة، كل واحد يأتي عنده ضيف يستقبله ببيته.
القرى المجاورة للدامون: الرويس, البروة, كابول. العلاقات مع القرى المجاورة كانت جيدة جداّ، الناس كانت عايشة مع بعضها مثل الأخوة.
أكثر وسيلة مواصلات ونقل كانت مستعملة هي الحيوانات. اللي كان عنده سيارة كان بسافر فيها ولكنهم قلائل جداً, أو على الحصان أو الحمار.
كان يأتي باص إلى الدامون من عكا, وكل القرى المجاورة تأتي إلى الدامون لكي يركبوا فيه، وبقي حتى سنة ال ٤٨.
لم يكن شوارع منظمة بالمنطقة, في الشتاء تتدمّر الطرق.
بعد ال ٤٨ ذهبنا إلى كفر مندا ولم يكن هناك شوارع .
كنا ننزل على المدينة (عكا) نشتري ملابس. كان هناك الناس يشتروا قماش ويخيطوا في البلد قنابيز وشنتات.

كانت الناس تحرث الأرض على الفرس , وتزرع بدون أسمدة، كل شيء طبيعي، كنا نزرع قمح, بطيخ , ذرة بيضاء وبندورة, كان لكل شخص بيدر ، كل شخص يعبّي مونته بأكياس والزيادة ينقلها لعكا بواسطة الدواب ويبيعها هناك.
العادات الاجتماعية: الأعراس عندنا كان يشترك بها كل الناس، نحتفل لمدة ١٠- ١٥ يوم قبل العرس. من الحارة الغربية يشرّفوا على الحارة الشرقية. علاقات الناس جيدة جداً, كان العرس الرسمي يوم أو يومين مثل اليوم.
وبالأتراح أيضاً كل الناس تشترك في تشييع الجنازات، المسيحية والإسلام، لا يوجد فرق. المسيحية كانت أقلية ولكنهم ناس طيبين.
والاعياد، مثل اليوم بالضبط، الناس تعايد على بعضها البعض, على الأقارب والأصحاب. بعيد الفصح عند المسيحية الكل يعايد. العلاقة علاقة جيدة جدا بين بعض واحترام بين المسيحي والمسلم.
كانت الناس تقضي وقت بالسهل. عندما تطلع إلى السهل

כך בנו בית ספר ליד בית הקברות. אבל היהודים הרסו אותם. היה בכפר מעיין מרכזי ועוד כמה מעיינות. הגורן היה ליד המעיין, מצד דרום ומצד צפון. היו הרבה חצרות. לא היה בית אירוח ציבורי בכפר.

הכפרים הסמוכים לאלדאמון היו: אלרֻויס, אלְבִּרְוֶה וכאבול. היחסים עם הכפרים השכנים היו יחסים טובים מאוד. האנשים חיו אחד ליד השני כמו אחים.

מבחינת תחבורה, אמצעי התחבורה הזמין ביותר היו בעלי החיים. בעיקר סוסים וחמורים. למספר קטן מאוד של אנשים היו מכוניות. היה אוטובוס שהגיע לאלדאמון מעכּא. תושבי הכפרים הסמוכים היו מגיעים לאלדאמון כדי לעלות לאוטובוס. האוטובוס עבד עד 1948. אבל הכבישים לא היו מסודרים. בחורף הדרכים היו נהרסות. אחרי 48 הלכתי לכפר מנדא ולא היו כבישים.

היינו נוסעים לעכּא, קונים בגדים משם. אנשים גם קנו בד מעכּא ובבית תפרו "קֻמבּאז" [גלימה מסורתית לגברים] ותיקי יד.

האנשים חרשו את האדמה על סוסים, גידלו ללא חומרי זיבול. כל דבר היה טבעי. זרענו חיטה, אבטיח, תירס ועגבניות. לכל אדם היה גורן. כל אחד מילא את היבול שלו בשקים, לקח לעצמו מה שצריך ואת השאר היה מעמיס על הבהמות והולך למכור אותם בעכּא.

בחתונות בכפר כל האנשים השתתפו. היינו חוגגים במשך 10-15 ימים לפני החתונה. החתונה הרשמית היא יום או יומיים. כמו עכשיו.

גם במקרים עצובים, אנשים השתתפו בהלוויות, נוצרים מוסלמים ללא הבדל. הנוצרים היו מיעוט והיו אנשים טובים. המנהגים בחגים, כמו היום בדיוק. אנשים מברכים אחד את השני, מבקרים את קרובי המשפחה ואת החברים. בחג הפסחא של הנוצרים כולם היו חוגגים. היחסים היו טובים מאוד, היה כבוד בין הנוצרים והמוסלמים.

אנשים היו מבלים את זמנם בעמק. כשאנשים יוצאים בקיץ לעמק, זה בשבילם היה טיול ונופש.

האנגלים שלטו כאן ללא הסכמתנו. השלטון שלהם היה מסודר. מי שנמצא אשם היה נענש. מי שעובר עבירה היה מוגש נגדו משפט. הם כבשו את הארץ מבלי לקבל הסכמה מאתנו. אבל האזרחים לא ניצלו ולא תקפו אחד את השני. מי שהיה אשם במשהו נענש.

לגבי היהודים, היו לחלק מהאנשים קשרים עם היהודים, חלקם

في الصيف هذه متعة ونزهة بالنسبة لهم.
البريطانيون كانوا حاكمين بدون موافقتنا. حكمهم واضح، المذنب يتعاقب, المفتري يوجه إلى المحكمة, هم احتلوا البلاد قبل موافقتنا. لم يكن هناك استغلال بين الناس لم يكن تهجم, المذنب يعاقب.

اليهود: كان هناك ناس لها علاقة مع اليهود كان أشخاص يتعاملوا مع اليهود, قسم كان يشتغل مع اليهود, حتى كان واحد يشتري أرض لليهود، قبل ما يحتلونا، وكانت له علاقة خاصة معهم.
اليهود ذهبوا إلى دير ياسين وقتلوا أهلها ودمروها، فلولا دير ياسين لم تكن دولة إسرائيل.
متى استوعب الناس أن الدامون تحتل؟ كانت الناس في البلاد واعية وتشوف. احتلوا عكا وحيفا, حينها عرفنا إنهم سيحتلون الدامون. اليهود احتلوا البروة، ومن البروة انتقلوا إلى الدامون. كانت هنالك مواجهة تتصدى لليهود, كان بعض أشخاص يدافعوا عن الدامون، ولكن الناس خافت وخرجت من البلد, كان هناك ٢٠ شخص يدافعون عن الدامون، هؤلاء الأشخاص اللي كان معهم إمكانية أن يشتروا سلاح, الناس هربت بدون أي شيء وتركت بيوتها مفتوحة.
عندما خرجتم كان لديكم الامل بأن تعودوا؟
كان امل ولكن ضعيف.
ذهبنا إلى كابول، سكنّا بعض الأيام عند الحاج مصطفى، أنا وأمي وأبي، وبعدها انتقلنا إلى دير حنا وسكنّا هناك عند أقارب، وبعدها ذهبنا وسكنا في كفر مندا لمدة ١٣ سنة, في كفر مندا سكنّا في بيت سليمان السليم، قريب إلنا. وبعدها انتقلنا إلى طمرة سنة ال ٦٠، إحنا ودار أبو نايف واشترينا هذه الأرض.
في الدامون، كانت الناس تأتي من الخارج ليسكنوا في الدامون, أراضيها كثيرة والناس تحب تيجي عليها. أنا كنت بالدامون السنة، وبتمنى أرجع للدامون ولو أعيش بخيمة".

עבדו עם יהודים, אפילו מישהו קנה אדמות כדי למכור ליהודים לפני שכבשו אותנו, היו לו קשרים מיוחדים איתם.
היהודים הלכו לדיר יאסין, הרגו את תושביו והרסו אותו. לולא מה שקרה בדיר יאסין מדינת ישראל לא הייתה קמה.
מתי האנשים קלטו שאלדאמון בסכנה? האנשים היו מודעים וראו מה שקורה. היהודים כבשו את עכא וחיפא. אז ידענו שיכבשו את אלדאמון. היהודים כבשו את אלברוה ומשם המשיכו לאלדאמון. הייתה מעט התנגדות לכיבוש, היו כמה אנשים שניסו להגן על אלדאמון. כ- 20 איש, אלה שהייתה להם יכולת לקנות נשק. אבל התושבים פחדו ויצאו מן הכפר. הם ברחו ללא כלום והשאירו את בתיהם פתוחים.
הייתה תקווה קטנה שנשוב. הלכנו לכאבול, גרנו, אני אמי ואבי, כמה ימים בבית אלחאג' מסטפא. אחר כך עברנו לדיר חנא וגרנו שם אצל קרובי משפחה, ומשם עברנו לכפר מנדא וגרנו בו 13 שנה, גרנו בבית סלימאן אלסלים, קרוב משפחה. אחר כך עברנו לטמרה, בשנת 1960, אנחנו ומשפחת אבו נאיף, קנינו את האדמה הזאת.
באלדאמון, לפני הנכבה, אנשים מחוץ לכפר היו באים כדי לגור באלדאמון, האדמות של הכפר היו רבות ואנשים אהבו לבוא לכפרנו. אני ביקרתי גם השנה באלדאמון. אני מאחל ליום שאשוב לשם ולגור, אפילו בתוך אוהל".

האדמות ההיסטוריות של כפר אלדאמון

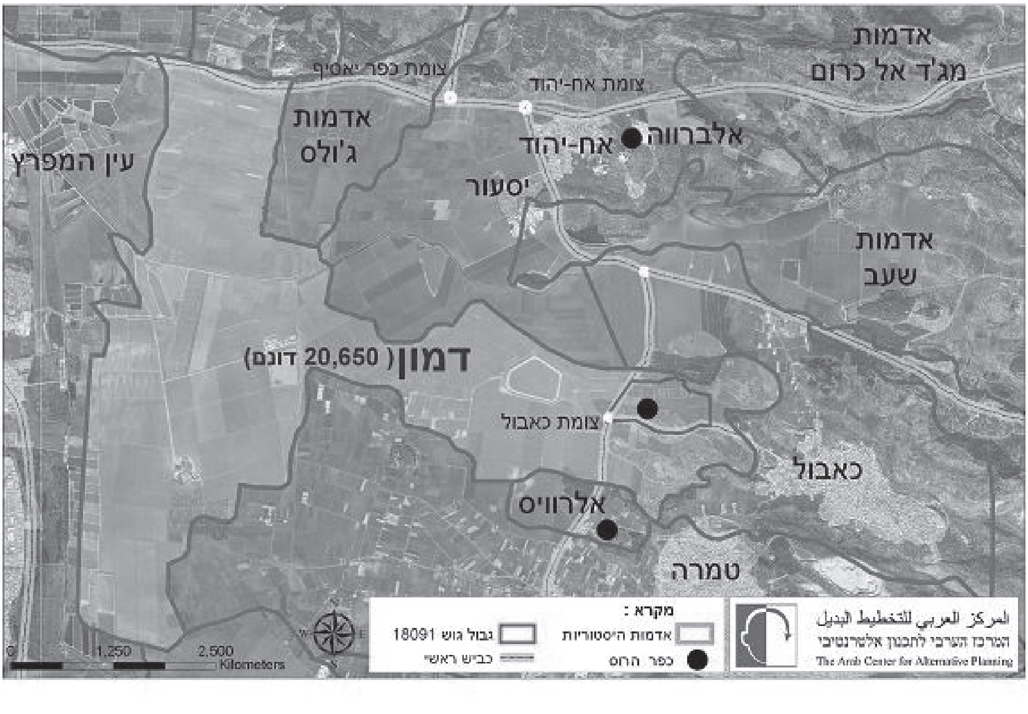

شهادة

السيدة ميسَّر محمد ريان/ زيداني
العمر: ٧١ سنة
سنة الولادة: ١٩٣٨
مكان الولادة: الدامون
مكان السكن الحالي: طمرة
أجريتا المقابلة: رنا إدريس وأميرة عواد
آب ٢٠٠٩

"... ما عندي صورة قديمة. لم يكن مصورين. كل الدامون دكانتين وملحمة. كانت دكانة عند الشيخ مصطفى ودكانة لحمة عند كامل الشعبان, ودكانة عند محمد إبراهيم عياشي.

أنا بذكر محل دارنا. لو بعدها موجودة بعرفها. بعرف دار سيدي بجانب دار أبو أديب بجانب العين من الشمال.

- كم عدد أفراد عائلتك؟

- أبوي وحداني، عندي سبع عمّات وخمس أخوة وأختين وأنا الثالثة. أختي وفيقة الكبيرة.

أبوي وأمي فلاحين , عاشوا فقط على الفلاحة. كنا نزرع قمح وشعير وكل شيء.

- كيف هو شكل بيتك ؟

- قنطرتين، ظهره من طين, كل سنة كنا نطيّنه. نصف البيت إلنا، كنا ننام فيه والنصف الثاني كنا ندخل فيه الحصان, والدوابّ في قاع الدار ولكن في الصيف نضعها في الخارج.

- كيف كانت العلاقة بين الناس ؟

- أحسن من اليوم بكثير، تروح أمي تقطف صبر نروح معها, الناس كانت تحب بعضها، اليوم الناس منشغلة بالتلفزيون والحاسوب والانترنت, أبعدت الناس عن بعضها، والناس صارت بدها تتعلم. لذلك الناس أصبحت تدوّر على المصاري.

- ما هي اسماء العائلات التي كانت في الدامون؟

- عيّاشي, زيادنة, بقاعية, لوابنة, عثمان. هذي العائلات الكبار. كانوا المسيحية ٤-٥ بيوت، دار أبو أديب عندهم البابور, دار أبو يعقوب, أبو عبود, دار الحايك.

עדות

מִיַסָר מחמד ריאן – זידאני (71)
שנת לידה: 1938
מקום לידה: אלדאמון
מגורים נוכחיים: טמרה
מראיינות: רנא אדריס ורנא עוואד
אוגוסט 2009

"... אין לי צילום ישן. לא היו צלמים בכפר. בכל אלדאמון היו שתי מכולות וחנות בשר אחת. הייתה מכולת אלשיח' מסטפא, חנות בשר של כאמל אלשעבאן ועוד מכולת של מחמד אבראהים עיאשי. אני זוכרת את המיקום של הבית שלנו. לו היה נשאר, הייתי מזהה אותו. אני יודעת גם שבית סבי היה ליד בית אבו אדיב, ליד המעיין מצד צפון.

– תארי לנו את משפחתך?

– אבא שלי היה בן יחיד ולו שבע אחיות. היו לי שבע דודות. חמשה אחים ושתי אחיות. וַפיקה היא אחותי הגדולה. אבא ואמא שלי היו איכרים. חיו רק על חקלאות. נהגנו לגדל חיטה, שעורה והכל.

– איך נראה הבית שלכם?

– שתי קשתות. הגג מבוץ. כל שנה היינו מחדשים את שכבת הבוץ. חצי מהבית היה למגורים של המשפחה, והחצי השני היה בשביל הסוס. שאר הבהמות היו בחצר הבית. בקיץ היינו משאירים אותן בחוץ.

– איך היו היחסים בין האנשים?

– יותר טובים ממה שיש היום. אמא הייתה הולכת לקטוף סברס והיינו הולכים איתה. האנשים אהבו אחד את השני. היום האנשים עסוקים בטלביזיה, במחשב ובאינטרנט. האנשים התרחקו אחד מהשני. אנשים היום רוצים ללכת ללמוד. אנשים מחפשים כסף.

– איזה משפחות גרו באלדאמון?

– עַיָּאשִי, זָיאדְנה, בְּקָאעִיה, לָוָּאבְּנה, עְת'מאן. אלה המשפחות הגדולות. הנוצרים היו 5–4 משפחות, משפחת אבו אדיב שהיה להם טחנת קמח, משפחת אבו יעקוּב, אבו עבּוד ומשפחת אלחָאיִכּ.

– מי היה המח'תאר של הכפר?

- ما هي أسماء المخاتير في الدامون؟
- في الزيادنة، المختار مصطفى الحسين زيداني. وصالح عبد اللّه احمد من البقاعية. عندما كانت تأتي شرطه تأتي وتسأل عن مختار وتروح لعنده لا يهم أي مختار, كان المختار يقدم لهم الغداء ويسقي لهم الخيل.
الشخصيات البارزة في الدامون ؟ يوجد ناس عندهم غنم دار عبد اللّه الحمد, حياة محمد مهاوش زيداني وابنه.
- ما هي اسماء الحارات ؟
- العائلات جنب بعض وكل عائلة لوحدها، مثلاً هذي حارة الزيادنة, حارة البقاعية.
- والأماكن الهامة ؟
- كان جامع بحارة البقاعية, كانت كنيسة في الحارة الشرقية عند المسيحية. كان في مدارس, مدرسة غربي البلد عند الصنوبرة على طرف الشارع، وعند التربة يوجد مدرسة. بين المدرستين يوجد شارع رصيف لانه في الشتاء كان يتوحل الاولاد.
- هل كانت عيون ماء بالبلد؟
- كان نبع. كل الناس والبلاد المجاورة لما ينقطعوا من المي ييجوا للدامون لكي يأخذوا مي, كان مكان للنساء لتمــلّي مي وكذلك للدواب والأرض, عندما توقف الدابة عن الدوران معناه خلصت الميّ.
- أسماء القرى حول الدامون ؟
- الرويس، كابول, شعب, البروة وطمرة. عندما استحلوا البروة كانوا يضربوا اليهود علينا من البروة.
- كيف هي العلاقة مع القرى المجاورة ؟
- جيدة, الدامون لم تكن تحتاج شيء من خارجها كان متوفر كل شيء, أراضي الدامون كثيرة وخصبة.
- أي مواصلات كنتم تستعملون؟
- على الدوابّ, والخيل, والبقر, والباص، كان باص يأتي إلى الدامون وكل القرى تأتي لتركب فيه. الحجاج كانوا يروحوا بالباص للبحر ويسافروا للحج عن طريق البحر، كان بدهن شهر ليصلوا.
- أين كان يتسوق أهل الدامون؟
- عكا كانت المدينة اللي نشتري ونبيع فيها. الناس ما

- היה מח'תאר למשפחת אלזיאדנה, הוא מסטפא אלחסין זידאני. ומח'תאר למשפחת אלבקאעיה, הוא סאלח עבד אללה אחמד.כאשר היו מגיעים שוטרים לכפר והיו שואלים על המח'תאר, היו שולחים אותם לאחד מהם. לא משנה מי. המח'תאר היה מגיש להם אוכל ונותן לסוסים שלהם לשתות. היו עוד אנשים חשובים בכפר, כמו משפחת עבד אללה אלחמד שהיה להם צאן גדול. גם מחמד מְהאוּש ז"ל והבן שלו.

- איזה שכונות היו באלדאמון?

- המשפחות גרו אחת ליד השנייה, וכל משפחה התרכזה במקום מסויים. למשל זאת שכונת אלזיאדנה וכאן שכונת אלבקאעיה.

- איזה מוסדות היו לכם?

- היה מסגד בשכונת אלבקאעיה. הייתה כנסיה בשכונה המזרחית ליד בתי הנוצרים. היו גם שני בתי ספר: בית ספר אחד מערבית לכפר ליד עץ האורן בקצה הכביש, ליד בית הקברות היה עוד בית ספר. בין שני בתי הספר היה רחוב מרוצף כי בחורף הילדים מתלכלכים מהבוץ.

- האם היו מעיינות מים בכפר?

- היה מבוע. כל האנשים מהכפרים בסביבה היו באים לקחת מים מאלדאמון אחרי שהמים שלהם היו מתייבשים. היה מקום לנשים כדי שימלאו מים, היה מקום לבעלי החיים ולהשקיית האדמה. כאשר הבהמה הייתה מפסיקה את הסיבובים, זה היה סימן שהמים נגמרו.

- איזה כפרים היו ליד אלדאמון?

- אלרויס, כאבול, שעב, אלברוה וטמרה. אחרי שהיהודים כבשו את אלברוה הם הפגיזו אותנו מאלברוה.

- איך היו היחסים ביניכם לבין הכפרים השכנים?

- יחסים טובים. אלדאמון לא היה צריך שום דבר מחוץ לכפר. יש הכל. אדמת אלדאמון רחבה ופוריה.

- איזה אמצעי תחבורה היו לכם?

- בעיקר בהמות, סוסים, פרות, וגם אוטובוס. היה אוטובוס מגיע לאלדאמון וכל תושבי הכפרים הסמוכים היו באים אל אלדאמון כדי לעלות לאוטובוס. עולי הרגל [למכה] היו נוסעים באוטובוס עד לים, משם היו ממשיכים דרך הים. היה לוקח להם חודש להגיע.

- מאיפה הייתם קונים מצרכים?

- עכּא הייתה העיר הגדולה שנהגנו לקנות ולמכור בה. אבל האנשים לא בזבזו הרבה אז. לכל אחד היה בגד אחד או שניים וזוג סנדלים.

كانت تبذّر كثير. الواحد كان عنده غيار أو أثنين، كل واحد عنده صندل. نلبسهم كل السنة، ويرقعوا ويصلحوا بعكا ويعودوا يلبسوا مرة أخرى، أنا أولادي كنت أصلح لهم صنادلهم بعكا.

- كيف كانت تتم الاعراس؟

- الاعراس يا حبيبة قلبي... بتذكر عرس عرس. اثنين من الزيادنة, جابوا "لوكس" من عكا ووضعوا كل "لوكس" على برميل. هذا أحدث عرس. وكانوا يلفّوا مشاعل لكي يحضروا العروس. العريس يزفوه ويجيبوا العروس, وبعدها يعملوا غدا. الأكل كان رز ولبن. العرس يوم أو يومين.

- وماذا كانت عادات الأعياد؟

- في العيد، كانوا ينصبوا مراجيح بين الزيتون، كل النهار يتمرجحوا، كان بالأول العيد أحسن وأحلى.

- كيف كانت العلاقة بين الاسلام والمسيحية؟

- لم يكن تفرقة بيننا وبينهم, كنا أصدقاء. اللي كان عنده أصدقاء مسيحيين كان يروح على عيد الفصح.

كيف كان يتعاملوا معكم الانجليز؟

- أنا كيف واعية شوي، كلهم عنف. كانوا يجمعوا الناس بالبيادر بالشمس بدون ماء ولا أكل.

كيف كانت علاقة أهل البلد باليهود؟

- ما كان زيارات أو علاقات خاصة. السماسرة بنعدّوا على الأصابع، لم يكن هناك علاقات. بعد ما طلعنا من الدامون فكرنا إنا راح نطلع أسبوع واحد ونعود. الدامون بلد سامية، عالية. كنا نفكر إنه عشان هيك اليهود بتشوفها. لذلك قررنا إنا نروح إلى شعب. فكرنا أنه اليهود لا يمكنهم أنهم يشوفوا هذي القرية لأنها غير مكشوفة.

- متى استوعب الناس ان اليهود احتلوا الدامون؟

- طلعنا على مجد الكروم، على الجبل وشفنا اليهود وهم يهدموا الدور، والحصّادة تحصد القمح اللي زرعناه، أبوي قال لنا انه نطلع على شعب، أخذنا القليل من المونة ولكن على أمل أن نرجع. طلعنا على أساس أسبوع، مش أكثر، طلعنا لشعب لمدة ثلاث أيام، عند خالتها لإمي وبعدها ضربوا شعب، فهربنا إلى أرض فيها زيتون في مجد الكروم، لمدة شهر، شهرين، ثلاث أشهر. ما كان بيوت نقعد فيها.

היינו לובשים ונועלים אותם כל השנה. היינו מתקנים את הבגדים הקרועים ואת הנעליים בעכּא, ולובשים אותם שוב. אני הייתי מתקנת לילדים שלי את הסנדלים בעכּא.

- איך היו הטקסים של החתונות?

- החתונות יקירתי.... אני זוכרת את כל החתונות. שניים ממשפחת אלזיאדנה הביאו מנורות "לוקס" והניחו כל מנורה על חבית. זו הייתה החתונה האחרונה. היו גם מכינים לפידים לליווי הכלה. היו מלווים את החתן בשירה "זפה" ואחר כך מביאים את הכלה. אחרי זה היו מכינים ארוחת צהריים. האוכל היה אורז עם בשר ולבן חמוץ. החתונה הייתה נמשכת יום או יומיים.

- מה עשיתם בחגים?

- בחג היו מציבים נדנדות בין עצי הזית. כל היום הילדים משחקים שם. החגים קודם היו יותר טובים ויותר יפים.

- איך היו היחסים בין המוסלמים לנוצרים?

- לא היה הבדל בינינו לביניהם. היינו חברים. מי שהיו לו חברים נוצרים היה משתתף בחגיגות הפסחא.

- איך הבריטים התייחסו אליכם?

- מהמעט שאני זוכרת, הם היו אלימים. הם היו אוספים את האנשים בגורן תחת השמש ללא מים או אוכל.

- ואיך היו היחסים עם היהודים?

- לא היו ביקורים או משהו מיוחד איתם. ספסרי האדמות אצלנו היו נספרים על יד אחת. לא היו יחסים. אחרי שיצאנו מן אלדאמון חשבנו שזה ייקח שבוע ימים ונחזור. המיקום של אלדאמון היה גבוה. חשבנו שבגלל כך היהודים ראו את הכפר וכבשו אותו. לכן החלטנו ללכת לכפר שעב. חשבנו שהיהודים לא יראו את שעב כי הוא במקום לא חשוף.

- מתי האנשים קלטו שהיהודים כבשו את אלדאמון?

- הלכנו למג׳ד אלכרום, מעל להר הסתכלנו וראינו את היהודים הורסים את הבתים שלנו וקוצרים את החיטה שזרענו וגידלנו. אבא שלי אמר לנו ללכת לשעב. לקחנו מעט אוכל כי חשבנו שאנחנו חוזרים מהר. שבוע, לא יותר. נשארנו בשעב שלושה ימים אצל דודה של אמא שלי. כאשר הפגיזו את שעב ברחנו למטע זיתים ליד מג׳ד אלכרום. היינו שם חודש, חודשיים, שלושה חודשים. לא היו בתים שניכנס אליהם. האנשים היו בין עצי הזית כמו נמלים. כל משפחה

الناس تحت الزيتون مثل النمل، كل عائلة تحت زيتونة، وبالليل تنام. وبعدها دخلنا مجد الكروم عند عمتي، ما كان عندها عائلة كبيرة، إحنا وثلاث عائلات، كلنا ننام بجنب بعض لمدة سنة، وبعدها لمّا فتحت الطريق واحتلوا مجد الكروم، حملنا أغراضنا على الفرس وجينا لطمرة، عند دار عمي راضي، بنينا برّكيّات وبقينا بطمرة.

- هل تتذكري بيتك في الدامون؟

- بتذكر المحل. بس ما بعرف بالضبط وين هو. كيف بدي أعرفها، اليوم الدامون كلها كوم واحد. كنت في البداية أروح وكان بيتنا بعده موجود، كنت أروح أتطلّع على الدار، أبكي. بعدها هدموها. إذا خيروني برجع بقعد بخيمة.

מתחת לעץ זית, ביום יושבים ובלילה ישנים. אחר כך נכנסנו לבית הדודה שלי (מצד אבא) במג׳ד אלכרום. לא הייתה לה משפחה גדולה. אז אנחנו ועוד שלוש משפחות גרנו אצלם. ישנו אחד ליד השני במשך שנה. אחרי שכבשו את מג׳ד אלכרום והדרך נפתחה, העמסנו את החפצים שלנו על הסוסה ובאנו לטמרה. באנו לבית דודי ראדי. בנינו צריפים ונשארנו בטמרה.

– האם את יודעת עכשיו איפה היה הבית שלך באלדאמון? האם תרצי לחזור לשם?

– אני זוכרת בערך את המיקום שלו. לא אזהה אותו. כל הכפר הרוס. כל הכפר ערימה אחת. בהתחלה הייתי הולכת כשהבית היה עדיין קיים. הייתי הולכת לראות את הבית ולבכות. אחר כך הרסו אותו. לו הדבר היה בידי הייתי בוודאי חוזרת לשם וגרה באוהל.

دامون

علي الظاهر زيداني
طمرة/ الدامون

يا مرتع اشواق
يا مهبط عشاق
بهواها مفتون مفتون!!
ملعون.. ملعون
من روّع اصحاب
من شتت اتراب
واغتال القانون!!
ستون عليها ستون
وأضيفوا عاما آخر يضبط جرد حساب
سموها ما شئتم.. نكبة؟؟ غربة؟؟!
**
حمْلي اُجهض في ايار
وجنيني يسقط ليل نهار
دون عقار
رميت دهماء خطيئتهم بحجار!!
**
تضغطني ذاكرة النسيان.. لا املك حق النسيان
وعقارب ساعاتي ترجع للخلف وتوقف دولاب البهتان
عن زيف الدوران
غلط في الحِسبة
**
دامون
يا ديمومة جرحي يا نزف الاشجان
يا صمت عشياتي الخرسا
من قال بأني قد انسى
مجنون.. مجنون!!
في ذكرى النبكة
خاتمة الاحزان
وبداية حقبة؟!!

(الدامون: مسقط رأس الشاعر)

דאמון

עלי אלד'הר זידאני
- טמרה/ אלדאמון

תרגום:
מרזוק אלחלבי

הוי דאמון
מרחבים של געגועים
מנחתם של אוהבים
אני מת לשאוף את הניחוח שלה.
ארור הוא, ארור
מי שהטיל אימה על חברים
מי שהפריד בין ילדים,
מי שנטל את נשמתם של חוקים!
ששים עברו עליה, ששים
והוסיפו שנה כדי שיתאפס חשבון השנים
קראו לה מה שתחפצו, נכבה? גלות אימים?
**
במאי הופל הריוני,
יומם וליל נופל עוברי
בלי כלום בידי,
רגמתי את שחור חטאם באבנים!
**
זיכרון השכחה מאיץ בי... אין לך זכות לשכחה!
לאחור חוזרים מחוגי השעון,
לעצור את מעגל העוול משקר לכתו
טעות בחשבון.
**
הוי, דאמון,
את צלקתי המדממת, יגוני שלא מרפה
שקט שעות- הערביים האילמות
מי אמר כי אשכח
אכן נתקף שיגעון!
בזכר הנכבה
קץ היגון
ותחילתה של היסטוריה?

(דאמון: מקום הולדתו של המשורר)

راجح إبراهيم عياشي

ولد في قرية الدامون (منطقة عكا) في ١٦-٨-١٩٤٥ , يسكن في مدينة طمرة , متزوج من السيدة رحاب أبو احمد من الناصرة ولهما خمسة أولاد.
في سنة ١٩٤٨ وبعد سقوط قرية الدامون وتهجير أهلها رحل مع والديه إلى قرية دير الأسد وبعد عدة أشهر استقرت العائلة في قرية كابول مع قسم من الأقارب وأهل البلد الذين بقوا في البلاد ولم يهاجروا كالكثير إلى خارج البلاد وخاصة لبنان.
ثم انتقلت العائلة لتستقر نهائياً في مدينة طمرة سنة ١٩٧٠.
تعلّم في مدرسة كابول الابتدائيّة، ثم في ثانوية ينّي ينّي في كفر ياسيف لسنة واحدة. وأكمل تعليمه الثانوي في المدرسة الثانوية البلدية في الناصرة سنة ١٩٦٣. انخرط في سلك التعليم والاستشارة التربوية والتربية الاجتماعية. في الصفحة المقابلة شهادة ميلاده من قبل النكبة.

ראג׳ח אבראהים עיאשי

נולד בכפר אלדאמון שבמחוז עכא בתאריך 16.8.1945. גר בעיר טמרה, נשוי לרחאב אבו אחמד ונולדו להם חמשה ילדים.
בשנת 1948, אחרי נפילת כפר אלדאמון וגירוש תושביו, הילד ראג׳ח בן ה- 3 עבר עם הוריו לכפר דיר אלאסד, ומאוחר יותר משפחתו עברה לגור בכפר כאבול עם משפחות נוספות מכפר אלדאמון. אלה היו מהמשפחות שלא היגרו ללבנון כפי שמשפחות רבות מאלדאמון עשו. בשנת 1970 המשפחה שוב העתיקה מקום מגורים והפעם לטמרה, שם גר הסבא ראג׳ח (64) עד עצם היום הזה.
ראג׳ח למד בבית הספר היסודי בכאבול, בתיכון יני יני בכפר יאסיף ובתיכון העירוני בנצרת. מאז 1963 הוא עוסק בחינוך, הוראה, ייעוץ חינוכי וחינך חברתי בבתי ספר ערביים ובמכללות שונות בארץ. ראג׳ח מחזיק התעודת הלידה שלו. בתעודה שבעמוד הבא, רשום שהכתובת הקבועה של ההורים היא כפר אלדאמון. וכי אזרחות הורי הילוד הינה אזרחות פלסטינית.

ממשלת פלשתינה (א״י)　GOVERNMENT OF PALESTINE.　حكومة فلسطين

מחלקת הבריאות　**DEPARTMENT OF HEALTH**　دائرة الصحة

No. 43

תעודת רשום שלידה　Certificate of Registration of Birth　شهادة تسجيل ولادة

GPP. 16303—300

Serial No. in Register / الرقم المسلسل في السجل / המספר הסדורי בפנקס הרישום	Place of Birth / مكان الولادة / מקום הלדה	Date of Birth / تاريخ الولادة / תאריך הלדה	Name of Infant / اسم المولود / שם התינוק	Sex of Infant / ذكر انثى / התינוק ילד ילדה	Father, Name / الاب، الاسم / האב, שמו	Father, Age / السن / גילו	Father, Religion / المذهب / דתו	Mother, Name / الام، الاسم / האם, שמה	Mother, Age / السن / גלה	Mother, Religion / المذهب / דתה	Permanent Address of Parents / عنوان الوالدين الدائم / הכתובת הקבועה של ההורים	Nationality of Father / جنسية الاب / נתינות האב	Nationality of Mother / جنسية الام / נתינות האם	Name of Person Notifying Birth / اسم الشخص الذي بلغ الولادة / שם המודיע את הלדה	Description and Address of person Notifying Birth / اوصاف وعنوان الشخص الذي بلغ الولادة / תאור המודיע את הלדה וכתובתו	Date of Registration / تاريخ التسجيل / תאריך הרשום
١٦٧/٩٤٥	الرامون	١٦/٨/٩٤٥	[illegible]	[illegible]	ابراهيم لطيف	[illegible]	[illegible]	[illegible] الصالح	[illegible]	[illegible]	الرامون	فلسطيني	فلسطينية	صالح عبدالله [illegible]	مختار	[illegible]/٨/٩٤٥

Certified that the above is a true extract from the Register of Births kept at the Office of the Department of Health in the ______ in the District of ______ Palestine.

Date and Office Stamp　ختم المكتب والتاريخ

וזאת לעדה שהתעודה דלעיל היא העתקה נכונה מפנקס רשום הלדות אשר במחלקת הבריאות בעיר ______ במחוז ______ של לשתינה (א״י).

______ Medical Officer of Health　طبيب الصحة　הרופא הממשלתי

بيان المذكور اعلاه هو خلاصة طبق الاصل من سجل ______ مكتب دائرة الصحة بمدينة ______ بفلسطين

______ District　במחוז

37//36

מ ד י נ ת   י ש ר א ל

מ ש ר ד   ה מ ש פ ט י ם
אגף רישום והסדר המקרקעין
לשכת   הסדר   המקרקעין
ב ח י פ ה

תאריך: א' באדר ב' התשנ"ז
10 במרץ 1997

מס' התיק: הח/8/1-358

לכבוד
מר עיאשי אברהים
ת"ד 3363
תמרה 24930

נכבדי,

הנדון: איתור אדמות בכפר דמון
מכתבך מיום 13.1.97

הריני לאשר כדלקמן:-

שם המקום	גוש מנדטורי	חלקה מנדטורית	גוש רישום	חלק מחלקה סופית	הרישום במפת הקרוקי
חג'רת אל נסף	18084	39	18086	6 ו- 7	אברהים יוסף קיים
אל-עושור	18101	24	18093	5	אברהים יוסף קיים ושותפו בעצי הזית
ורא אל-וערה	18099	12	18094	3 ו- 4 (בשלמות)	אברהים יוסף קיים
אל-רוג'ום-אל-ע'רבייה	18085	22	18497	1	אברהים יוסף קיים
אנטר	18091	6	18091	1 ו- 2	אברהים יוסף קיים
אנטר	18091	12	18091	2	אברהים יוסף קיים
חג'ריית-אל-בלד	18088	12, 13	18084	1	אברהים ח'ליל חסן ואחיו (יחיד) בהתנגדות אברהים יוסף קיים

הערה:

עלי לציין כי כל מקרקעי הגושים הנ"ל הם בתחום הישוב יסעור, וכי כל המקרקעין של הכפר דמון נרכשו ע"י רשות הפתוח בשלמות עפ"י חוק רכישת מקרקעין (אישור פעולה ופיצויים) - תשי"ג 1953, וכי הרישום על מפת הקרוקי איננו מהווה ראיה לבעלות אף לא לכאורה.

בכבוד רב,

אמיר גוב ארי

רח' חורי 2 (מגדל הנביאים קומה 13) ת.ד. 45541 מיקוד 31454
טל': 04-8671715, פקס : 04-8623004, קבלת קהל א-ה בין השעות 09:00-12:30

39//38

سند خاقانی

دائرۀ بلدیه	رقم ابواب	دفتر شهید
		ادرنه [illegible]

عدد دفتر	عدد جلد	صحیفه نومروسی	سند نومروسی
	۱۰	۲۲۲	۲۱۷
			معامله نومروسی

لوا	عكا	قضا	عكا	ناحیه		قریه	[illegible]
سمت مشهور		محله		زقاق		موقع	[illegible]

		قیمت	بدلی
جنسی	زیتون نصف		
نوعی	[illegible]	۱۸۰	
حدودی	شرقاً حصه المحمد غرباً صالح الحاج شمالاً محمود الحمد [illegible] قبلةً [illegible]	ملاحظات	
مقداری	الی درزیم [illegible]		
مخصصی			
صاحب اولی	[illegible]		
حق انتقالی	[illegible]		
متصرفی	[illegible]		
تابعیتی	عثمانیه		

سبب تصدیر توقیع همایونه دلدر که

بالاده محرر زیتون نصف ——— مذکوره ——— دفترخاقانیده

عهده لرینه قید و تحریر و لمعلومه اعطا بوراقجه ——— اداره محلیه

ضبط و تصرف [illegible] ——— حاوی [illegible] اشبو سند خاقانی اعطا قلندی

۵ محرم ۲۲۷

...ישראל
...משפטים
...סדר הקרקעות

נסח רישום מ...

המחוז GALILEE הנפה ...ACRE

...הגוש	מספר המפה	הערות רשם הקרקעות	מספ... הנקש...
18066		חלקו של האפוטרופוס לנכסי נפקדים (שלו) הוקנה לו מטעם הנפקד: קאסם אחמד עבד אל קאדר עיואש.	

...חלקה	השטח: דונמים	מטרים	דצימטרים
2...	2	686	

סוג המקרקעין MIRI
מוקטעה

...בנים של
...שינויים
...דשים של
...שינויים

מספר האזכור של מחלקת מסי הרכוש של משרד האוצר

זכויות שימוש הנוגעות לחלקה

השטר	תאריך הרשום: היום	החודש	השנה	מהות זכות השימוש

הבעלות

...סר / ...טר	תאריך הרישום: השנה	החודש	היום	מהות העסקה	שם הבעל	החלק	התמור... או הש...
3L...	45	7	12	Registration	~~IN DISPUTE IN DISPUTE~~	~~IN DISPUTE~~	...ה
93...	1961	11	6	תיקון לוח זכויות	אברהים אחמד עבד אלקאדר עיואש	~~2/4~~	
					[illegible] מחמד עבד אלקאדר עיואש	1/4	
					האפוטרופוס לנכסי נפקדים	1/4	

...שהפרטים דלעיל הם נסח נכון מתוך הרישום, וכי הנסח נמסר בתשלום אגרה 2.— ל״י,

[redacted]

מ' הדף 27 מס' הספר

ED DAMUN העיר או הכפר

מקרקעין

שעבודים

התמורה או השווי	החלק	לזכות מי נוצר השעבוד	תאריך השעבוד: השנה / החודש / היום	מספר השטר

-"You ask me about my feeling to the Zionists, yes I don't like them they took my land, they destroyed my home They made me a refugee since 1948"

-"I don't hate the Jews, we were citizens, neighbors, celebrated in all occasions, I remember when any one of us feel sick we were going to the clinics and hospitals in Naharia, the Palestinian Jews were very nice, and
I am able to live with them.
I prefer to return to my village either all my family."

-" My philosophy is not to look to human through his religion, the religion between him and god, I look to the others through there humanity, through there style with the others."

And in the email he sent on 10/5/2007 he wrote about his life as a refugee and about his family

ובמייל ששלח אלי ב- 10.5.2007 הוא מספר על חייו בתור פליט ועל משפחתו:

وفي رسالة بعثها اليّ بتاريخ 10/5/2007 تحدث عن حياته كلاجيء وعن عائلته

אגורות, לפי קבלה מס' ... מיום ... תאריך ... רשם הקרקעות

[redacted]

مدخل مزرعة "أفوكادو" لكيبوتس "فرود" على أرض الدامون
שער הכניסה למטע אבוקדו השייך לקיבוץ פרוד על אדמה השייכת לכפר אלדאמון

מדינת ...
הארנונה
העתק מספרי

מס' סד'	מספר החשבון	מספר הגוש	מספר החלקה	שם בעל הידוע	חלקים	סוג החלקה
	6/7	3	167	קאסם מחמוד קאסם	בשלמות	4
		4	46	"	"	13
		"	218	"	"	"
		"	435	"	"	"
		"	584	"	"	"
		"	657	"	"	7
		"	672	"	"	"
		"	835	"	"	"
		5	937	"	"	11
		"	151	"	"	"
		"	346	"	"	"

הנכס הנ"ל רשום בשם בעליו משנת 1938

המסים שולמו ע"י הבעל משנת 1938 ועד ...48

מס עיזון בסך / שולם לפי קבלה מס' / מיום

תאריך: 2.7.61

صبر الدامون
הסברס של אלדאמון
al-Damun's Sabra

ישראל
אוצר
ומסי רכוש
משלמי המסים

נפה عكا
כפר دامون

שטח החלקה מ"ר	דונם	שם החלקה או הקטע	סכום המס השנתי אג'	ל"י	
590	-	سطح البرية			
-	5	حزيزة			
-	15	الحم			
-	5	خربة البلد			
500	5	ابو السماني			
-	1	الزعبة الغربية			
500	-	حاكورة البيادر			
-	1	حاكورة العين			
-	7	حجارة الرنيف			
-	6	"			
-	4	ام الريحان			

194

כ

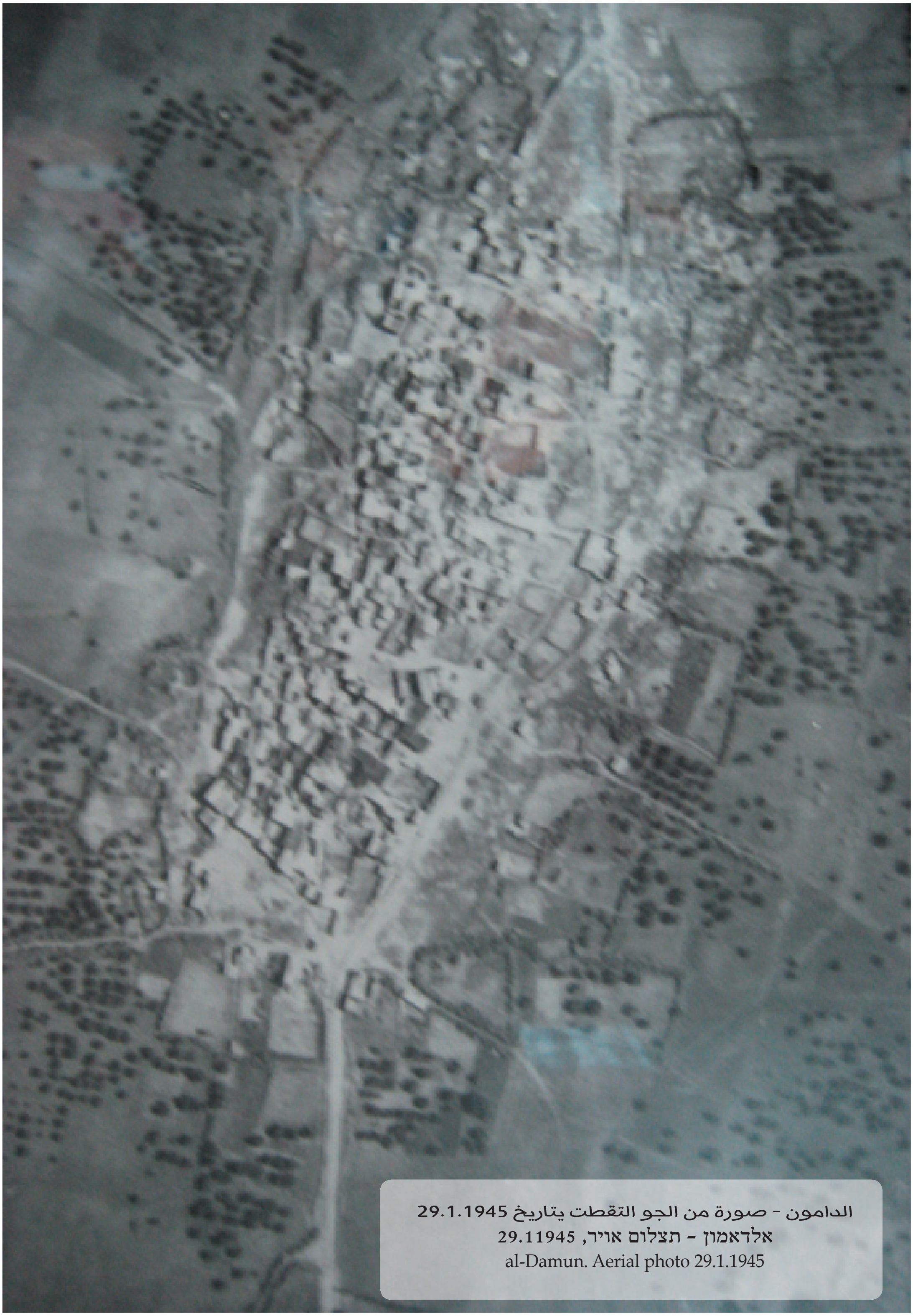

الدامون - صورة من الجو التقطت بتاريخ 29.1.1945
אלדאמון - תצלום אויר, 29.11945
al-Damun. Aerial photo 29.1.1945

خريطة بريطانية من عام 1930 لقرية الدامون ومنطقتها
מפה בריטית משנת 1930 לכפר אלדאמון וסביבתו
A British map from 1930 of al-Damun and its surroundings

45//44
Tell Qabr el Badawiya
Et Tawil
To Safad
Ruseiyifa
El Khaiyat
Wa'rat el Wali
Karm esh Shamali
Ruseifa
Wa'r Talliya
Wa'r Nasra
Wa'r Himus
Tomb
Marah el 'Ajjal
El Birwa
Mosque
Sh. Muh. el Kaiyali
Ras 'Arus
Wa'r Mathara
Qalash
Wa'r Manzala
Dhahr el Hammam
Er Ras
Tomb
El Wa'r
Es Siyar
El Jalajil
El Maghair
Wadi el Halazun
Hafat Mim
To Sha'ab
(Stone)
Er Riwak (El Jazmat)
Esh Shuweir
(Tree)
Et Turabi'
El Mallat
Ard ez Zuleitat
Umm el Hijar
El Hudud
Ard ez Zibn
Bir Kabul
Wa'rat Bir Istafa
Wa'rat el Jalama
SHA'AB
To Mi'ar
Ard 'Amr
Ard Murad
Wa'rat Lurad
El Magariq
El Ghabbat
El Ashlul
MI'AR
Ard Abu Diris
El Musrara
El Mutallat
El Masarra
El Qas'a
Wa'rat el Qas'a
Khallat es Sabi
El 'Ijeil
Wa'rat el Musrara
El Bustan
El Hawadi
W. el Ashalil
El Hawabi
Abu 'Asida
W. el Musrara
Wa'r el Ijra
Tibna
Esh Sh. 'Ajami
Ed Damun
Sh. 'Abdallah
Cem.
Ard el Jami'
Sch.
Zeitun esh Shamali
Wa'rat Tibna
Ard el Waqf
Wa'rat el Kurum
Waqf esh Sh. 'Abdallah
Wa'rat Huzeiriya
KABUL
el 'Ushr
Er Raba'in
Wa'rat el Mudawwara
Wa'rat el Kurum
El Muqarra
Edh Dhuhur
Wa'rat Esh Sheikh Rumi
El Ashalil
KURUM
258
257
256
254
253

Town's name through history	The Crusaders referred to al-Damun by Damar.
Religious institutions	One famous mosque and one church
Nearby wadies & rivers	al-Damun borders al-Na'amin River.
Water supplies	Several nearby springs were used to provide drinking water, and al-Na'amin's River water was utilized for irrigation.
Archeological sites	al-Damun has a khirba/tall that contains the foundations of a wall, fortifications, and a well.
Exculsive jewish colonies on town's lands	Yas'ur، Farod and others

Town Today

According to the Palestinian historian Walid Khalidi, the village remaining structures on the village land are: *"The site is overgrown with thorns, cactuses, olive trees, and pines. Stone and concrete rubble is scattered around it. The cemetery is extant, although the markers over a few graves are collapsing."*

About al-Damun

<table>
<tr><th>Statistic/Fact</th><th colspan="3">Value</th></tr>
<tr><td>Israeli occupation date</td><td colspan="3">July 15,1948</td></tr>
<tr><td>Distance from district center</td><td colspan="3">11.5 (km) Southeast of Acre</td></tr>
<tr><td>Elevation from the sea</td><td colspan="3">35 (meters)</td></tr>
<tr><td>Israeli military operation</td><td colspan="3">Dekel</td></tr>
<tr><td>Israeli attacking brigade</td><td colspan="3">Sheva’ (Seventh) Brigade</td></tr>
<tr><td>Exodus Cause</td><td colspan="3">Military assault by Jewish troops</td></tr>
<tr><td>Village remains after destruction by Israelis</td><td colspan="3">The village was completely destroyed soon after occupation, and only house rubble left behind</td></tr>
<tr><td>Ethnically cleansing by Israelis</td><td colspan="3">al-Damun inhabitants were completely ethnically cleansed.</td></tr>
<tr><td rowspan="5">Land ownership before occupation</td><td>Ethnic Group</td><td colspan="2">Land Ownership (Dunums)</td></tr>
<tr><td>Arab</td><td colspan="2">7,935</td></tr>
<tr><td>Jewish</td><td colspan="2">687</td></tr>
<tr><td>Public</td><td colspan="2">597</td></tr>
<tr><td>Total</td><td colspan="2">20.357</td></tr>
<tr><td rowspan="9">Land usage in 1945</td><td>Land Usage Type</td><td>Arab (Dunum)</td><td>Arab (jewish)</td></tr>
<tr><td>Irrigated & Plantation</td><td>706</td><td>3</td></tr>
<tr><td>Irrigated & Plantation</td><td>354</td><td>354</td></tr>
<tr><td>Planted W/olives</td><td>484</td><td>0</td></tr>
<tr><td>Planted W/cereal</td><td>16,368</td><td>6,684</td></tr>
<tr><td>Built up</td><td>111</td><td>0</td></tr>
<tr><td>Cultivable</td><td>17,074</td><td>687</td></tr>
<tr><td>Non-Cultivable</td><td>2,485</td><td>0</td></tr>
<tr><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td rowspan="7">Population befor occupation</td><td>Year</td><td colspan="2">Population</td></tr>
<tr><td>19th century</td><td colspan="2">800</td></tr>
<tr><td>1922</td><td colspan="2">727</td></tr>
<tr><td>1931</td><td colspan="2">917</td></tr>
<tr><td>1945</td><td colspan="2">1.310</td></tr>
<tr><td>1948</td><td colspan="2">1.520</td></tr>
<tr><td>Est. Refugees 1998</td><td colspan="2">9,332</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Number of houses</td><td>Year</td><td colspan="2">Number of House</td></tr>
<tr><td>1931</td><td colspan="2">183</td></tr>
<tr><td>1948</td><td colspan="2">303</td></tr>
<tr><td>Schools</td><td colspan="3">al-Damun had two elementary schools, the old one was for boys which was founded by the Ottomans in 1886.</td></tr>
</table>

ذاكـــرات الـــدامـــون
זוכרות את אלדאמון
Remembering al-Damun